

STOFFELIJKE INRICHTING TE PRÉMONTRÉ VOOR DE GENERAAL-KAPITTELS TIJDENS DE XIIIe EEUW.

Het is algemeen bekend welke groote rol en vërreikende invloed de Generaal-Kapittels in de Orde van Premonstreit oudtijds hebben gehad.

Sinds ongeveer 1130 tot bij 't begin der XVIe eeuw werden ze, behoudens ettelijke uitzonderingen in oorlogstijd, jaarlijks gehouden in de moederabdij van Prémontré; daar verzamelden op Sint Denijsdag, 9 October, en de twee volgende dagen, de abten, proosten en andere afgevaardigden van heinde en verre. Wel trachtten van den beginne af de proosten uit Saksen afzijdig te blijven, en konden ze hun opzet doordrijven niettegenstaande dwangmaatregelen door het Generaal-Kapittel, en zelfs door de Pausen, tegen hen uitgevaardigd; wel moest er, tegen het einde der XIIIe eeuw, aan de abten der Engelsche circarieën worden toegegeven, dat ze zouden voldoen met een afgevaardigde te sturen: het blijft niettemin zeker, dat in den loop der XIIIe eeuw, het glanstijdsperk der Orde, vaak honderden abten en proosten met hun gevolg samenkwamen te Prémontré voor de plechtige algemeene vergadering.

Over het verloop der werkzaamheden in den hoogen raad der Orde bericht ons Emo, de weetgierige en schrijflustige abt van Wittewierum in Friesland, in zijn gewaardeerde kronijk, over het jaar 1217 (1); doch, jammer genoeg, zegt hij ons niet het minste over het moeilijk vraagstuk dat, bij die gelegenheid, de oversten van Prémontré hadden op te lossen, en waar wij ook graag wat meer zoeken over te weten: hoe en met welke middelen, namelijk, aan die groote menigte aldaar een behoorlijk onderkomen werd gegeven?

(1) Emo & Menco, *Chronicon Werumense*, MGH, SS., DI. XXIII blz. 477.

De oudste statuten (1), van rond de jaren 1130-1140, hoewel ze reeds het *Annuum Colloquium* inscherpen, zwijgen over de inrichting. Evenzoo de statuten welke in de tweede helft dierzelfde eeuw werden opgesteld (2). Die echter van 1290 (3) behelzen in het hoofdstuk "*De Annuo Capitulo*", eene bepaling welke ons een vluchtigen kijk laat nemen op de heerschende toestanden. Of dit voorschrift reeds niet vroeger genomen werd en in 1290 slechts gecodificeerd, is, bij afwezigheid van de akten der Generaal-Kapittels, voorloopig niet vast te stellen. Het is echter zeer waarschijnlijk. Overigens is de tekst der uitgave *Lepaige* niet de oorspronkelijke, daar hij reeds meerdere *statuta* opneemt uit latere Kapittels, zooals wij eerlang hopen te betoogen. Doch wij kunnen er voldoende uit afleiden dat men te Prémontré, vóór 1290, groote moeilijkheden had ondervonden voor het houden der Kapittels, en dat men er den toeloop, in zoo verre het gevoeglijk kon geschieden, had moeten besnoeien.

Het was dan iederen abt opgelegd van tot Prémontré te komen "slechts met drie paarden en éenen stalknecht, ofwel in de plaats van dezen, éenen leekbroeder" (4). Kanunniken mocht hij niet medebrengen, ook al hadden deze zorg gedragen voor de rijdieren, want "dan zal er geen haver gegeven worden aan de paarden en evenals de kanunniken zal de abt zelf, den ganschen duur van 't Kapittel, aan een bloote tafel moeten eten". Deze straf trof ook degenen die een grooter getal knechten of paarden zouden binnen-smokkelen. Alleen de drie "Ordevaders", de abten van Sint-Maarten te Laon, van Floreffe en van Cuissy, die te Prémontré uitzonderlijke voorrechten moesten bezitten in hun hoedanigheid van voorzitters der abtskiezingen en toezichters over de tucht in het moederklooster, mochten komen vergezeld van vier personen, op voorwaarde dat één dezer notaris moest zijn.

Ook was het streng voorgeschreven (dit schijnt ons een nadere bepaling, in een volgend Kapittel genomen) dat de abten, — ook diegene welke anders om reden van gebuur- en vriendschap, of afstamming, meer vertrouwelijk omgingen met het hoofdklooster, — hun gevolg niet mochten brengen tot de omgeving zelf van Pré-

(1) *Les premiers Statuts de l'Ordre de Prémontré*, uitg. R. Van Waefelghem, *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, 9e jaarg., [1913], blz. 1 en volg.

(2) *Primaria instituta canonicorum Praemonstratensium*, uitg. E. Martène, *De Antiquis Ecclesiae ritibus*, Dl. III, blz. 312 en volg. Antwerpen, 1764.

(3) *Statuta primaria Praemonstratensis Ordinis*, uitg. J. Le Paige, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, blz. 816 en volg. Parijs, 1633.

(4) J. Le Paige, o. c., blz. 816.

montré, over eene lijn die getrokken was door de heirbaan welke, in een kring rond dat middenpunt, de steden Soissons, Laon, Crépy, La Fère en Chauny met elkaar verbonden (1).

De drukte in Prémontré schijnt dus op zekere tijdstippen zoo groot geweest te zijn, dat het sticht ze niet meer kon dragen. Maar hoe daarbij kon het de onkosten torschen, welke het verblijf van zulk een ruiterkorps met zich bracht? Het is geweten dat voor het houden der Generaal-Kapittels aan het hoofdklooster bijzondere inkomsten werden geschonken. Immers, t. j. 1138, ontving het daartoe uit de hand van Melesendis, weduwe van Thomas de Marle en hun kinderen Ingelram, Robrecht en Milesendis, het land met de tienden van Vervins, met daarbij andere aanzienlijke goederen in de buurt van Prémontré. Aldus blijkt uit een oorkonde in datzelfde jaar gegeven door den grooten weldoener der Orde, Bartholomeus de Vir, bisschop van Laon (2). Van nog een ander inkomen tot het bestrijden der onkosten van het Generaal-Kapittel hebben we kennis: zekere Godfried, burger van Keulen, vermaakte daarvoor een jaarlijksche rente van "6 solidos sterlingorum". Dit lezen we in het zoogenaamd *Obituarium donatorum* der abdij van Prémontré (3), op den 19 October.

Doch waren die inkomsten voldoende om de uitgaven te dekken welke het jaarlijksch Kapittel voor de abdij meebracht aan woonhuizen, vergaderplaatsen, stallingen en andere benodigdheden, dit niettegenstaande de geringe aanspraken welke abten en kanunniken in die tijden van echt kloosterlijke vurigheid en eenvoudigheid zullen gemaakt hebben?

Over de bijzondere gebouwen welke, met het oog op de algemeene vergaderingen der Ordeoversten te Prémontré waren vereischt in den loop der twee eerste eeuwen van haar bestaan, is ons bitter weinig te weten gekomen. Bij Taiée lezen wij dat Guericus, die abt was van 1269 tot 1278, eene zaal bouwde voor het Generaal-Kapittel (4). Dezelfde schrijver deelt ons mede dat, ter

(1) J. Le Paige, o. c., blz. 817.

(2) Deze oorkonde staat gedrukt in J. Le Paige, l. c., blz. 423, alsook in C. L. Hugo, *Sacri ac Candidi Ordinis Praemonstratensis Annales*, Dl. I, Probationes, Kol. XI. Nancy, 1734.

(3) Hs. n° 9, in de Stadsbibliotheek van Soissons: *Commemoratio Godefridi, civis Coloniensis, qui dimisit Capitulo Generali sex solidos sterlingorum solvendos singulis annis in festo beati Dyonisii*.

(4) Ch. Taiée, *Prémontré. Etude sur l'abbaye de ce nom et de l'Ordre auquel elle a donné naissance*, Dl. I, blz. 97. Laon, 1872.

gelegenheid van het akkoord, dat ten jare 1315 gemaakt werd met de abten van Engeland (hun afvaardiging tot het Kapittel nog beschrenkend), om hun verblijf aangenamer te maken en aldus tot veelvuldiger bezoek uit te lokken door het vooruitzicht aan een zeker *comfort*, dat de Engelschen reeds te dien tijde met voorliefde schijnen gezocht te hebben, abt Adam de Crécy (1304-1327) bij de Sint-Janspoort het kwartier der Engelschen deed optrekken, een prachtbouw die rijkelijk werd gemeubileerd. En daar voegt hij bij : "Om deze bijzonderheid te verstaan, moet men weten dat het noodig geweest was, tot het houden der Generaal-Kapittels, van gebouwen aan te leggen voor de abten en proosten die er dikwijls in aanzienlijk getal verschenen. Men had dan, rondom twee groote inwendige hoven, te dien einde voldoende huizingen gebouwd, die elk den naam droegen der natie wier afgevaardigden ze moesten huisvesten. Zulke woning had zonder twijfel eertijds bestaan voor de Engelschen gelijk voor de anderen, doch, langen tijd onbezet door degenen die ze moest herbergen, had ze wellicht eene andere bestemming gekregen " (1).

't Lijkt ons dat Taiée hier meer op gissingen bouwt dan op geschiedkundige gronden, en wel onder den invloed van wat in latere tijden heeft bestaan. De aard der zaak uit haar zelf doet zulks inzien. Dat er te Prémontré gebouwen moesten zijn die de andere kloosters konden derven, wat wonder ? Hadde hij ons liever ingelicht, hij, die gansch het archief van Prémontré onder handen had, over den aard en de uitgestrektheid dier gebouwen en over de inkomsten, met welke de bestendige en steeds weerkeerende uitgaven, door gebouwen en herbergings vereischt, werden bestreden !

Is het nog wel mogelijk die vraag voldoende te beantwoorden ?

Het moederklooster der zonen van S. Norbertus was ongetwijfeld rijkelijk begiftigd door weldoeners uit alle standen der maatschappij.

Doch ook zijn bewoners waren in die tijden overtalrijk, niet-tegenstaande het voortdurend uitzwermen naar de omliggende landen en tot overzee. Zeker, het had gansch bijzondere inkomsten tot het houden der Kapittels ; doch die lijken wel onvoldoende voor dat doel. De overgeleverde statuten, hooger vermeld, zeggen geen woord aangaande eenige contributie welke de overige abdijen en kloosters zouden hebben bijgedragen. Heeft Prémontré dan alleen dien zwaren last op zich genomen ?

(1) *Ibid.*, blz. 166-167. Taiée spreekt hier eenvoudig den schrijver na der *Annalen* (C. Hugo, *Ann. Praem.*, DL I, bl. 28).

Een drietal gedrukte oorkonden, en twee ongedrukte, welke wij onlangs vonden in het nog onuitgegeven *Cartularium* van Beaurepart, laten ons eenigszins verstaan op welke wijze Prémontré geholpen werd.

Het eerste charter bevindt zich in het *Cartularium van Heylisse* (1). Verleend t. j. 1226, meldt het ons dat de abt van Prémontré, *Conradus* (1220-1233), aan de abten van Heylisse, Klarholz en Hamborn ten eeuwigen dage, voor den duur der Generaal-Kapittels, het gebruik schenkt van een stal *in fine anguli contra horreum* en daarvoor hebben betaald *centum solidorum parisiensium*. De verleener behoudt zich echter het recht van den stal door eenig ander noodzakelijk gebouw te mogen vervangen, op voorwaarde van aan gezegde abten in een anderen gelijkwaardigen naar wensch te voorzien.

In het tweede charter dat te lezen is in het *Cartularium van Knechtsteden* (2), oorkondt abt Jean de Rocquigny (1247-1269) t. j. 1250, dat, onder gelijke voorwaarden, een stal *proximum horreo versus septentrionem*, werd verleend aan den abt van Knechtsteden en den proost van Heinsberg; deze hebben daarvoor betaald de som van zes pond tornoois.

Het derde en vierde charter, dd. 1265, uit het *Cartularium van Beaurepart* (3), hebben betrekking op denzelfden stal waarom het gaat in hooger beschouwde oorkonde van Heylisse. De abt van Klarholz staat zijn deel in dien stal, verworven t. j. 1226, af aan den abt van Mont-Cornillon (4) tegen een som van *xx solidos sterlingorum*. Deze afstand gebeurde plechtig, ten overstaan van den Generaal en de *definitores* van 't Kapittel, en de Abt-Generaal bevestigde hem in een afzonderlijke oorkonde.

Uit deze stukken mogen we afleiden, dat er te Prémontré in den loop der XIIIe eeuw, een reeks kleine stallingen bestond, eenigszins gegroepeerd rond een groote schuur, en waar de abten

(1) Uitgegeven door E. Reusens, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, Dl. XXV. [1895], blz. 308. nr LXXXII.

(2) Prof. Ehlen, *Die Prämonstratenser Abtei Knechtsteden*. Keulen, 1904, in het bijgevoegde *Urkundenbuch*, blz. 38, nr 14.

(3) Hs. op papier, in-folio, gebonden in leder, van 135 gebladnummerde bladen met schutsbladen, geschreven in de XVe eeuw, op twee kolommen, met rooden en zwarten inkt; bewaard in het archief van het Groot Seminarie van Luik: Beaurepart, nr I, Cart. A. — De hier vermelde oorkonden zijn daar geschreven, de 1^e op blz. 130 v°, de 2^e en 3^e op blz. 131 r°.

(4) De abdij van Mont-Cornillon, bij Luik, werd ten jare 1296 overgebracht binnen de stad naar eene plaats welke den naam droeg van Beaurepaire of Beaurepart.

en proosten, tegen bepaalde bijdrage, een vaste plaats voor hun rijdieren konden in bedingen. Moesten ze het allen zoo aanleggen, of waren er ook om zoo te zeggen meer algemeene stallen, waar ze, zonder verder onkosten, maar op goed geluk af, hun paarden konden onder dak brengen? Wellicht komen er nog meer soortgelijke documenten aan het licht, welke ons eens zullen toelaten op die vraag voldoende te antwoorden.

Het laatste charter, d.d. 1296, dat afgeschreven staat in het *Cartularium van Beaurepart*, en tevens gedrukt in het *Cartularium van Leffe* (1), heeft betrekking op de huisvesting der abten zelf. Immers daarin oorkonden de abt van Prémontré, Willem de Louvignies (1288-1311) en zijn konvent, dat zij aan de abten van Mont-Cornillon en Leffe, tegen 40 pond klein tornoois, hebben verleend, ten gebruike tijdens de Kapittels, de kamer gelegen tusschen die des abten van Valsecret en die des abten van 't Park. Het blijkt dus dat sommige abten een afzonderlijke kamer bezaten (een afgekocht voorrecht?), anderen met twee, en wel ook met meer, in één vertrek woonden. Waren er ook gezamentlijke woonplaatsen, die kosteloos ten gebruike der aankomende Capitulanten waren ingericht, zoo dat alleen zij, die gemakkelijker wilden geriefd zijn en zekerder, dat op eigen kosten hoefden te doen? Ook blijkt dat Prémontré in de verhuring of verkooping van kamers en stallen een zeker niet geringe steun vond tot het dekken der onkosten van de Generaal-Kapittels. En derdens is daardoor ook uitgesloten de bewering van Taiée, hooger vermeld, dat reeds in den loop der XIIIe eeuw de abten gehuisvest waren ieder volgens groepeerings van zijn eigen circarie of provincie (2). Immers Beaurepart behoorde tot de circarie van Florefte, Park tot die van Brabant, en Valsecret tot die van Frankrijk.

Menige gedrukte of onuitgegeven *Cartularium*s welke we doorlazen hebben aangaande onderhavig onderwerp geen oorkonden opgenomen. En toch moeten ze bestaan hebben. Over de kamer, wier vruchtgebruik de abt van 't Park bezat in Prémontré, bevat het archief dier abdij, voor zooveel we konden nagaan, geen enkel document. Ongetwijfeld in latere tijden, toen vaste belastingen (*talliae et contributiones*), o. a. t. j. 1320, door de Generaal-Kapittels op de circariën en abdijen, en zelfs op de afzonderlijke

(1) Uitgegeven door C. J. Quinaux, in zijn *Notice historique sur l'abbaye de Leffe*, blz. 151-152. Namen, 1884, (Pièces justificatives, nr XVIII).

(2) Dit gebeurde waarschijnlijk eerst onder den abt Jacques de Bachimont (1514-1534) Ch. Taiée, o. c., blz. 20.

beneficianten, werden geheven, vervielen die vroeger verworven kamer- en stalrechten. Daarom zullen ook de oorkonden, welke ze bestatigden, in de verzameling der rechtvesten dikwijls niet meer opgenomen zijn geweest, waren ze al niet zoek geraakt toen het Cartularium werd geschreven. Ook in dat van Beaurepart zijn ze op de twee laatste bladzijden van 't eigenlijk Cartularium afgeschreven, of wel bij vergissing, of liever eer ter herinnering aan vroegere toestanden, dan tot bewaring en bevestiging van een bestaand recht.

Hierna drukken we de twee onuitgegeven oorkonden van Beaurepart af, alsook een derde die gedrukt staat bij *Quinaux*, maar, volgens ons blijkt, tamelijk foutief. De hoofdzakelijke afwijkende lezingen geven we aan in nota.

Abdij Averbode.

J. J. EVERS, O. Praem.

BIJLAGE I.

Florinus van Klarholz, oorkondt dat hij verkocht heeft aan den abt van Mont-Cornillon het recht dat hij, voor het verblijf tijdens de Generaal-Kapittels, bezat in eenen stal te Prémontré.

[Prémontré] 1265, [October 9-11] (1).

Universis ad quos presentes littere pervenerint, Florinus, Dei patiencia Clahottensis abbas, salutem et cognoscere veritatem. Noveritis quod nos profitemur et recognoscimus nos vendidisse dilecto in Christo fratri, abbati Montiscornelii, jus nostrum, videlicet terciam partem quam habebamus in quodam stabulo, tempore Capituli Generalis, in domo Premonstratensi, et recepisse xx solidos sterlingorum in pecunia numerata pro eodem, et prefatum jus nostrum, jus in sepedicto stabulo, coram domino Premonstratensi et diffinitoribus Capituli Generalis ad opus dicti abbatis Montiscornelii et suorum successorum perpetuo resignasse. In cujus rei testimonium nos presentes litteras cum nostro sigillo, sigillis venerabilium patrum Steynveldensis, Capenbergensis et Kneysteyndensis fecimus roborari. Datum in Capitulo Generali, anno Domini M^oCC^o Sexagesimo quinto.

(1) Het Generaal-Kapittel werd destijds gehouden in Prémontré op 9 October, feest van S. Dionysius, en de twee volgende dagen.

*Jan, abt van Premonstret, en het Generaal-Kapittel bekrachtigen
de rechtsoverdracht waaroer in vorige oorkonde.*

Prémontré, 1265 [October 9-11].

Johannes, Dei paciencia Premonstratensis abbas, et abbatum ejusdem Ordinis Capitulum Generale, universis ad quos presentes littere pervenerint, cognoscere veritatem. Notum vobis esse volumus quod in nostra constitutus presencia, dilectus in Christo frater Clahottensis abbas, jus cujusdam stabuli equorum, quod in nostra ecclesia, tempore nostri Generalis Capituli, pro tercia videlicet parte, cum dilectis in Christo fratribus Helecinensis et Hamburgensis (1) abbatibus, a temporibus habuerat et possiderat retroactis, venerabili in Christo fratri, abbati Montiscornelii, pro quadam pecunie summa, videlicet xx solidis sterlingorum, de qua sibi recognovit idem abbas Clahottensis fuisse satisfactum, resignavit in perpetuum absolute. Et dictus abbas Montiscornelii prefato jure dicti stabuli, coram nobis sibi resignati, perpetuo pacifice gaudebit et quiete. Quod ut ratum maneat et firmum, nos presentes litteras sigillo nostri Generalis Capituli fecimus communiri. Actum et datum Premonstrati in Capitulo nostro Generali, anno Domini M^oCC^olxv^o.

(1) Bedoeld is de abdij van Hamborn, bij Duisburg.

BIJLAGE III.

Willem, abt van Prémontré, en zijn convent oorkonden, dat zij aan de abten van Beaurepart en Leffe het gebruik van eene kamer tijdens het Generaal-Kapittel hebben verleend.

Prémontré, 1296, [October 9-11].

Universis presentes litteras inspecturis Guillermus, (a) Dei patiencia Premonstratensis abbas, totusque ejusdem loci conventus, salutem in Domino sempiternam. Noverint universi, quod nos venerabilibus in Christo fratribus Belli Reditus, in Leodio, et Lefflensi abbatibus ac successoribus eorundem, pro precio quodam, videlicet xl libris Turonensium parvorum (a), in utilitatem nostri monasterii conversis (b), quas ab ipsis recepimus in pecunia numerata, cameram sitam apud Premonstratum inter cameram abbatis Vallis Secrete et cameram abbatis Parcensis, vendidimus, et volumus quod in dicta camera in Generali Capitulo (c) tam ipsi quam successores sui de cetero commorentur, promittentes bona fide, quod nos contra hujusmodi venditionem per nos, seu per alios quomodo non veniemus in futurum renuntiantes eciam omnibus communibus rationibus (d), defensionibus et allegationibus que dictam vendicionem aliquo modo possent aut deberent enervare. In cujus rei testimonium presentibus litteris sigilla nostra duximus apponenda. Datum Praemonstrati, anno Domini M^oCC^o nonagesimo sexto, sedente Capitulo Generali.

Uitgegeven door Quinaux. Zie hooger.

(a) Quinaux: Guillanus.

(a) Quinaux leest *quadraginta libris aureis*. — (b) De voorgaande woorden, tusschen de komma's, ontbreken bij Q. — (c) Dit woord ontbreekt in den tekst van Beaurepart. — (d) Dit woord eveneens.